



Eshpo'latova Shohista Qarshibek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti Roman-german va slavyan tillari fakulteti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası Filologiya va tillarni

o'qitish nemis tili yo'nalishi 301-guruh talabasi

Tel: +998946393630

Kabulova Umida

Ilmiy maslahatchi:

Annotatsiya: Ushbu maqola Psixolingvistika — til va ongning o'zaro ta'sirini o'rganishi, insonlarning tilni qanday o'zlashtirishi, ishlatishi va idrok etishi jarayonlarini tadqiq etadi. Zamonaviy psixolingvistika tadqiqotlari, asosan, neyrolingvistika, kognitiv ilm-fan va tilni ishlatish jarayonlaridagi bosh miya faoliyatlarini o'rganishga qaratilgan. Bugungi kunda, zamonaviy texnologiyalar, xususan, fMRI va elektroensefalografiya (EEG) kabi asboblار yordamida, tilning miya tomonidan qayta ishlanishi aniqroq o'rganilmoqda. Tadqiqotlar til o'zlashtirishda genetika, ijtimoiy omillar va miya strukturalarining ahamiyatini ta'kidlashga yo'naltirilgan. Psixolingvistik tadqiqotlar, shuningdek, tilning psixologik jarayonlarga, ya'ni xotira, e'tibor va qaror qabul qilishga qanday ta'sir ko'rsatishini ham o'rganadi.

Kalit so'zlar: Psixolingvistika, kognitiv psixologiya, tilni o'rganish, semantik tahlil, neuropsixologiya, bilingvizm, sotsial psixolingvistika, kognitiv tillar, diskurs tahlili, tilni qayta ishlash.

Abstract: Psycholinguistics is a science that studies the interaction between language and mind, and studies how people acquire, use, and perceive language. Modern psycholinguistic research focuses mainly on neurolinguistics, cognitive science, and the study of brain activity in the processes of language use. Today, with the help of modern technologies, in particular, tools such as fMRI and electroencephalography (EEG), the processing of language by the brain is being studied more precisely. Research has focused on emphasizing the importance of genetics, social factors, and brain structures in language acquisition. Psycholinguistic research also examines how language affects psychological processes, such as memory, attention, and decision making.

Key words: Psycholinguistics, cognitive psychology, language learning, semantic analysis, neuropsychology, bilingualism, social psycholinguistics, cognitive languages, discourse analysis, language processing.

Аннотация: Психолингвистика — наука, изучающая взаимодействие языка и сознания, а также изучение того, как люди приобретают, используют и воспринимают язык. Современные психолингвистические исследования сосредоточены главным образом на нейролингвистике, когнитивной науке и





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

изучении активности мозга в процессах использования языка. Сегодня с помощью современных технологий, в частности, таких инструментов, как фМРТ и электроэнцефалография (ЭЭГ), более точно изучается обработка речи мозгом. Исследования были сосредоточены на том, чтобы подчеркнуть важность генетики, социальных факторов и структур мозга в овладении языком. Психолингвистические исследования также изучают, как язык влияет на психологические процессы, такие как память, внимание и принятие решений.

Ключевые слова: Психолингвистика, когнитивная психология, изучение языка, семантический анализ, нейрпсихология, билингвизм, социальная психолингвистика, когнитивные языки, анализ дискурса, языковая обработка.

Psixolingvistika - nutqning hosil bo'lishi, shuningdek, nutqni idrok etish va shakllantirish jarayonlarini ularning til tizimi bilan o'zaro bog'lanishi holatida o'rganuvchi fan; psixologiya va lingvistikaning sintezidan paydo bo'lgan. P. inson nutqiy faoliyati modelini va psixofiziologik nutqiy shakllanishini ishlab chiqib, ularni psixologik eksperimentlar yo'li bilan tekshiradi. Tadqiqot manbayi bo'yicha tilshunoslikka yaqin bo'lgan P. o'z tekshirish usullari bo'yicha psixologiyaga yaqin turadi. Unda o'zaro bog'lanishli eksperiment, "semantik differensial" kabi va boshqa eksperimental usullar qo'llanadi. P. bir qator amaliy masalalar [ona tili, ayniqsa, xorijiy tilni o'rgatish; maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy tarbiyasi va logopediya masalalari; miyadagi nutqiy markazlar kasalliklari klinikasi; nutqiy ta'sir ko'rsatish muammolari (xususan ommaviy axborot vositalari faoliyatida va targ'ibot ishlarida); sud psixologiyasi va kriminalistika (mas, kishilarni ularning nutq xususiyatiga qarab tanib olish, aniqlash); mashina tarjimasi hamda nutqiy axborotni EHMga kiritish muammolari va boshqal]ni nazariy jihatdan tushuntirish zarurati tufayli o'tgan asrning 60-yillarida paydo bo'lgan. "P." termini o'tgan asrning 60-yillari o'rtalarida amerikalik olimlar tomonidan amaliyotga kiritilgan. O'zbekistonda ushbu sohada bir qancha ishlar bajarilgan bo'lsada, haqiqiy ma'nodagi psixolingvistik tadqiqotlar endigina boshlanmoqda.

Tilni tushunishga qiziqqan tadqiqotchi o'rganishi mumkin so'z davomida tan olinishi o'qish, qazib olish bilan bog'liq jarayonlarni o'rganish orfograk, morfologik, fonologikva semantik bosma matndagi naqshlardan olingan ma'lumotlar. Til ishlab chiqarishga qiziqqan tadqiqotchi so'zlarning so'zlashishga qanday tayyorlanishini kontseptual yoki semantik darajadan boshlab o'rganishi mumkin (bu kontseptsiyaga taalluqlidir va ehtimol kontseptual asos orqali o'rganilishi mumkin) semantik differentsial). Rivojlanuvchi psixolingvistlar chaqaloqlar va bolalarning tilni o'rganish va qayta ishlash qobiliyatini o'rganish.

Psixolingvistika o'z tadqiqotlarini insonni tashkil etadigan turli xil tarkibiy qismlarga qarab ajratadi til.

Tilshunoslik bilan bog'liq sohalarga quyidagilar kiradi.





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Fonetika va fonologiya nutq tovushlarini o'rganishdir. Psixolingvistika doirasida tadqiqotlar miyaning ushbu tovushlarni qanday ishlashi va tushunishiga qaratilgan.

Morfologiya so'z tuzilmalarini o'rganish, ayniqsa, bog'liq so'zlar (masalan it va itlar) va qoidalar asosida so'zlarni shakllantirish (ko'plik shakllanishi kabi).

Sintaksis so'zlarning birlashtirilib qanday qilib jumla hosil qilishini o'rganadigan fan.

Semantik bilan shug'ullanadi ma'no so'zlar va jumlar. Sintaksis jumlalarining rasmiy tuzilishi bilan bog'liq bo'lgan joylarda, semantika jumlalarining haqiqiy ma'nosi bilan shug'ullanadi.

Pragmatik ning roli bilan bog'liq kontekst ma'no talqinida.

Tilni egallash xususiyatlarini tushunishga intilishda psixolingvistika tug'ma va o'ziga xos xatti-harakatlar (biologiyada ham, psixologiyada ham) bilan bog'liq munozaralarga asoslanadi. Bir muncha vaqt davomida tug'ma xususiyat tushunchasi shaxs psixologiyasini o'rganishda tan olinmagan narsa edi. Biroq, vaqt o'tishi bilan g'ayritabiiylikni qayta aniqlash bilan, tug'ma deb hisoblangan xatti-harakatlar yana bir bor shaxsning psixologik jihati bilan o'zaro bog'liq bo'lgan xatti-harakatlar sifatida tahlil qilinishi mumkin edi. Mashhurligining pasayib ketganidan keyin bixevioist model, etologiya psixologiya ichida krning etakchi poezdi sifatida qayta tiklanib, til mavzusiga imkon beradigan, an tug'ma insoniy xulq-atvor, psixologiya doirasida yana bir bor tekshirilishi kerak.

Psixolingvistikaning nazariy asoslari XIX asr oxiridan oldin "Til psixologiyasi" sifatida ishlab chiqila boshlandi. Psixolingvistika fani, ya'ni 1936 yilda boshlangan Jeykob Kantor, o'sha paytda taniqli psixolog, "psixolingvistik" atamasini o'z kitobida tavsif sifatida ishlatgan Grammatikaning ob'ektiv psixologiyasi.

Biroq, "psixolingvistika" atamasi faqat 1946 yilda Kantorning shogirdi Nikolas Pronko tomonidan "Psixolingvistika: sharh" nomli maqola chop etilgandan so'ng keng qo'llanila boshlandi. Pronko ko'p sonli bog'liq nazariy yondashuvlarni yagona nom ostida birlashtirishni istadi. Psixolingvistika birinchi marta "izchil bo'lishi mumkin bo'lgan" fanlararo fan haqida gapirish uchun ishlatilgan, unvoni bo'lish bilan bir qatorda Psixolingvistika: nazariya va tadqiqot muammolari bo'yicha so'rov, 1954 yildagi kitob Charlz E. Osgood va Tomas A. Sebeok.

Hali ham ko'p munozaralar mavjud bo'lsa-da, bolalik tilini egallash bo'yicha ikkita asosiy nazariya mavjud: The bixevioist bola tomonidan barcha tillarni o'rganishi kerak bo'lgan istiqbol; va The tug'ma tilning mavhum tizimini o'rganish mumkin emas, lekin odamlar tug'ma til fakultetiga ega yoki bu nom olgan narsaga ega bo'lishiga ishonadigan perspektiv "universal grammatika".

Innatistik nuqtai nazar 1959 yilda boshlangan Noam Xomskiyjuda tanqidiy ko'rib chiqish B.F.Skinner"s Og'zaki xatti-harakatlar (1957). Ushbu sharh "deb nomlangan narsani boshlashga yordam berdi kognitiv inqilob psixologiyada. Xomskiy odamlarning til uchun maxsus, tug'ma qobiliyatiga ega ekanligini ta'kidladi murakkab sintaktik





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

xususiyatlar, kabi rekursiya, miyada "qattiq simlar" mavjud. Ushbu qobiliyatlar hatto eng aqlli va ijtimoiy bo'lmagan odamlarga ham tegishli emas deb o'ylashadi. Xomskiy tilni o'zlashtirayotgan bolalar barcha mumkin bo'lgan inson grammatikalarini o'rganish uchun keng qidiruv maydoniga ega deb ta'kidlaganida, bolalar qabul qilganliklari haqida hech qanday dalil yo'q edi o'rganish uchun etarli ma'lumot ularning tilidagi barcha qoidalar. Demak, odamlarga til o'rganish qobiliyatini beradigan yana bir tug'ma mexanizm bo'lishi kerak. "Ga ko'rag'ayritabiiylik gipotezasi", bunday til fakulteti - bu inson tilini belgilaydigan va bu fakultetni hayvonlarning eng zamonaviy aloqa shakllaridan farq qiladigan narsa.

O'shandan beri tilshunoslik va psixolingvistika sohasi Xomskiyga pro-vacon reaksiyalari bilan belgilanadi. Xomskiy foydasiga bo'lgan nuqtai nazar, insonning tildan foydalanish qobiliyati (xususan, rekursiyadan foydalanish qobiliyati) har qanday hayvon qobiliyatidan sifat jihatidan farq qiladi. Bu qobiliyat qulay mutatsiyadan yoki dastlab boshqa maqsadlar uchun rivojlangan ko'nikmalarning moslashuvidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin

Tilni o'rganish kerak degan qarash 1960 yildan oldin juda mashhur bo'lgan va yaxshi ifodalangan mentalistik nazariyalari Jan Piaget va empirik Rudolf Karnap. Xuddi shunday, psixologiyaning bixevioteristik maktabi ham bu til shartli javob bilan shakllanadigan xatti-harakatlar degan nuqtai nazarni ilgari suradi; shuning uchun u o'rganilgan. Tilni o'rganish mumkin degan nuqtai nazar ilhomlanib, yaqinda qayta tiklandi ekstremizm. Ushbu qarash "tug'ma" qarashni ilmiy jihatdan shubha ostiga qo'yadi noto'g'ri; ya'ni uni sinovdan o'tkazish mumkin emas. 1980-yillardan boshlab kompyuter texnologiyalarining ko'payishi bilan tadqiqotchilar neyron tarmoq modellari yordamida tilni egallashni simulyatsiya qilishdi. Ushbu modellar tilni, hatto sintaksisni o'rganish uchun ma'lumotda etarli ma'lumot bo'lishi mumkinligini isbotlaydi. Agar bu to'g'ri bo'lsa, unda tilni egallashni tushuntirish uchun tug'ma mexanizm endi kerak emas.

Tilning tuzilishi va ishlatilishi ontologik tushunchalarni shakllantirish bilan bog'liq. Ba'zilar ushbu tizimni kontseptual va dan foydalanadigan "til foydalanuvchilari o'rtasidagi tizimli hamkorlik" deb bilishadi semantik hurmat ma'no va bilimlarni almashish, shuningdek tilga ma'no berish uchun, "oddiy to'xtash holatlari bo'lmagan" to'xtash "cheklovi bilan bog'liq bo'lgan semantik jarayonlarni" o'rganib chiqish va tavsiflash. Kechiktirish odatda biron sababga ko'ra amalga oshiriladi va oqilona odam har doim yaxshi sabab bo'lsa, uni kechiktirishga qaror qiladi.

Tilni tushunish sohasidagi bitta savol - odamlar o'qiyotganda jummalarni qanday tushunishlari (ya'ni, gaplarni qayta ishlash). Eksperimental tadqiqotlar jumlaning anglash me'morchiligi va mexanizmlari to'g'risida bir necha nazariyalarni yaratdi. Ushbu nazariyalar odatda jumlagacha kiritilgan ma'lumot turlari bilan bog'liq bo'lib, o'quvchi ma'no yaratish uchun foydalanishi mumkin va o'qish qaysi nuqtada ushbu ma'lumot o'quvchiga taqdim etiladi. "Kabi masalalar modulli" va "interaktiv" "ishlov berish sohadagi nazariy bo'linishlar bo'ldi.





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

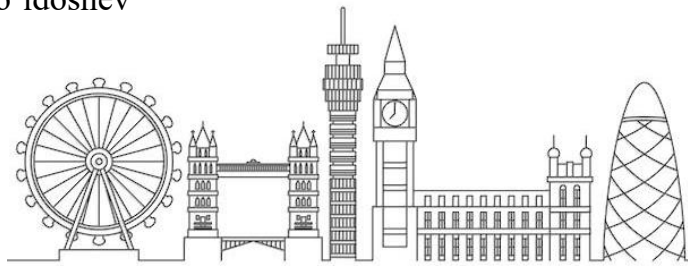
Gapni qayta ishlashning modulli ko'rinishi, gapni o'qish bosqichlari mustaqil ravishda alohida modul sifatida ishlashini nazarda tutadi. Ushbu modullar bir-biri bilan o'zaro ta'sirga ega. Masalan, gaplarni qayta ishlashning ta'sirchan nazariyasidan biri "bog 'yo'llari nazariyasi", sintaktik tahlil birinchi bo'lib amalga oshirilishini ta'kidlaydi. Ushbu nazariya asosida o'quvchi jumlaning o'qiyotganda, u kuch va bilim yukini minimallashtirish uchun eng soddagina tuzilmani yaratadi. Bu semantik tahlil yoki kontekstga bog'liq ma'lumotdan hech qanday ma'lumot olmasdan amalga oshiriladi. Demak, "Advokat tekshirgan dalillar ishonchsiz bo'lib chiqdi" jumlasida, o'quvchi "tekshirilgan" so'ziga etib borguncha, u dalil biron bir narsani o'rganayotgan hukmni o'qishga majbur qildi. bu eng oddiy tahlil. Ushbu majburiyat aql bovar qilmaydigan vaziyatga olib keladigan bo'lsa ham qabul qilinadi: dalillar biror narsani tekshira olmaydi. Ushbu "birinchi sintaksis" nazariyasi asosida semantik ma'lumotlar keyingi bosqichda qayta ishlanadi. Faqat keyinroq o'quvchi dastlabki dalillarni "dalillar" o'rganilayotgan qismga qayta ko'rib chiqishi kerakligini anglaydi. Ushbu misolda o'quvchilar o'z xatolarini "advokat tomonidan" etib borgan vaqtiga ko'ra tan olishadi va orqaga qaytib, hukmni qayta baholashlari kerak. Ushbu qayta tahlil qimmatga tushadi va o'qish vaqtining sekinlashishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Modulli ko'rinishdan farqli o'laroq, jumlagina ishlov berishning interaktiv nazariyasi, masalan cheklovga asoslangan leksik yondashuv jumla tarkibidagi mavjud bo'lgan barcha ma'lumotlarni istalgan vaqtda qayta ishlashni nazarda tutadi. Interfaol nuqtai nazardan, jumlaning semantikasi (masalan, mantiqiylik) jumla tuzilishini aniqlashga yordam beradigan erta paydo bo'lishi mumkin. Demak, yuqoridagi gapda o'quvchi tekshirishni amalga oshirish o'rniga "dalillar" tekshirilmoqda deb taxmin qilish uchun ishonchli ma'lumotlardan foydalanishi mumkin edi. Ham modulli, ham interaktiv ko'rinishni qo'llab-quvvatlovchi ma'lumotlar mavjud; qaysi ko'rinish to'g'ri, munozarali.

O'qiyotganda, sakadalar ongni so'zlarni chetlab o'tishiga olib kelishi mumkin, chunki u ularni gap uchun muhim deb bilmaydi va aql uni gapdan butunlay chiqarib tashlaydi yoki uning o'rniga noto'g'ri so'zni etkazib beradi. Buni "Parijdagi bahor ". Bu odatdagi psixologik test, bu erda aql ko'pincha ikkinchi" the "ni o'tkazib yuboradi, ayniqsa ikkalasi o'rtasida chiziqli uzilib qolganda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jodai H (iyun 2011). "Psixolingvistikaga kirish" (PDF). ERIC: ED521774. Arxivlandi asl nusxasi (PDF) 2020-01-21.
2. Nordquist R. "Psixolingvistika ta'ri va misollari". ThoughtCo. Arxivlandi asl nusxasi 2019-11-04
3. "Tilda ma'lumotlarni qayta ishlash va uning psixologik aspektlari" – R. Tursunov
4. "O'zbek tilining psixolingvistik aspektlari" – B. Tursunov
5. "Tilshunoslik va psixolingvistika" – T. Yo'ldoshev





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

- 6.Rasulova, A. M., & Xusanova, M. (2022). 'Rifat Axmadjonovna POETIK NUTQDA SINONIMLARDAN FOYDALANISH MAHORATI.
7. Ahmadjonovna, K. M. (2024, February). XORIJIY TILNI OSON VA QIZIQARLI O 'RGANISH TO 'G 'RISIDA. In Formation and Development of Pedagogical Creativity: International Scientific-Practical Conference (Belgium) (Vol. 4, pp. 20-23).
- 8.Xusanova, M. (2023). SOMATIK KODLAR TADQIQIGA DOIR. Farg'ona davlat universiteti, (1), 163-163.
- 9.Rasulova, A. (2023). FARIDA AFRO 'Z SHE'RIY ASARLARIDA OMONIMLARNING ROLI. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2(9), 116-120.
- 10.Axmadjonovna, X. M. R., & Alijonovna, A. G. (2023). TIL ESTETIKASIGA DOIR. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(3), 262-265.
- 11.Rasulova, A. M., & Xusanova, M. R. A. (2022). POETIK NUTQDA SINONIMLARDAN FOYDALANISH MAHORATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(10-2), 807-811.
- 12.Xusanova, M. R. A. (2021). The Use Of Expressive Phonetic Means In Farida Afrozs Works. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука,(9), 642-645.
- 13.Xusanova, M. R. A. (2021). THE USE OF ARCHAISM IN THE WORKS OF FARIDA AFROZ. Theoretical & Applied Science, (4), 252-254.
- 14.Mamatov, G. B. R. (2024). IMPLEMENTATION OF THE EDUCATION SYSTEM OF EUROPEAN COUNTRIES. Innovations in Technology and Science Education, 3(19), 135-139.
15. Bozorova, G. M., Mamatov, R. R., Adaxamjonov, A. A., & Jaloldinov, M. S. (2024). THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS. Science and innovation, 3(Special Issue 19), 352-354.
- 16.Mukhammadalievna, B. G. (2023). THEORETICAL VIEWS ON PROVERB IN GERMAN AND UZBEK. International journal of advanced research in education, technology and management, 2(4).

